

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО»

АЙЗЕНБАРТ МАР'ЯНА МИХАЙЛІВНА

УДК 373. 2: 371. 382 (043. 3)

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ
ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ІГРОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.08 – дошкільна педагогіка

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Дрогобицькому державному педагогічному університеті імені Івана Франка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, професор
Квас Олена Валеріївна,
Дрогобицький державний педагогічний
університет імені Івана Франка,
професор кафедри загальної педагогіки
та дошкільної освіти.

Офіційні опоненти – доктор педагогічних наук, професор
Рогальська-Яблонська Інна Петрівна,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, завідувач кафедри
теорії та методик дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
Лохвицька Любов Василівна,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»,
доцент кафедри психології і
педагогіки дошкільної освіти.

Захист дисертації відбудеться «15» квітня 2016 р. о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.01 Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Ніщинського, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65029, м. Одеса, вул. Старопорто-франківська, 36.

Автореферат розіслано «11» березня 2016 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. А. Княжева

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Фундаментальні зміни, що відбуваються в сучасному освітньо-культурному просторі, нова соціокультурна ситуація, суспільні запити і потреби передбачають утвердження пріоритету дошкільної освіти, формування в суспільстві розуміння ранніх етапів життя людини як найвідповідальнішого періоду становлення особистості.

Низка законодавчих актів і постанов у галузі освіти щодо дошкільного дитинства (Закони України «Про дошкільну освіту», «Про соціальну роботу з дітьми і молоддю», «Про охорону дитинства», Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, Базовий компонент дошкільної освіти) наголошують на повноцінному розвитку дитини, формуванні в дошкільному дитинстві особистісно-значущих умінь і здатностей та набуття освітніх компетенцій (соціальної, комунікативної, інформативної, когнітивної тощо). Виконання цього завдання покладається на дошкільний навчальний заклад, оскільки саме тут значною мірою відбувається формування соціально-комунікативної компетенції у дошкільників, чому особливо сприяє ігрова діяльність, адже досвід, який дитина набуває у грі, вона поступово застосовує у своєму житті.

У дослідженнях учених (Л. Артемова, Г. Беленька, А. Богуш, Л. Варяниця, Н. Гавриш, І. Загарницька, О. Кононко, С. Курінна, Н. Лисенко, Т. Логвиненко, Л. Лохвицька, Т. Поніманська, Ю. Приходько, І. Рогальська-Яблонська, С. Савченко, С. Сайко) акцентується на необхідності посилення уваги до формування соціальної компетенції дошкільника, що сприяє активізації особистісного потенціалу дитини.

Комунікативні здібності особистості досліджували Л. Бірюк, Н. Вітюк, В. Гаркуша, П. Гончарук, Л. Карамушка, Я. Коломінський, С. Максименко, К. Роджерс, Л. Савенкова, М. Савчин, Я. Шкурко та ін.; теорію і практику формування комунікативної компетенції – В. Андрієвська, М. Вашуленко, О. Власова, А. Волинець, Н. Дзюбишина-Мельник, А. Коваленко, А. Пасічник, І. Товкач, В. Федоренко, В. Федорчук, В. Черевко, Т. Щербан та ін.; комунікативні навички і вміння – С. Бондаренко, О. Винославська, В. Каплінський, В. Мотирко, В. Семиченко, Т. Шепеленко та ін.; комунікативний потенціал особистості в соціокультурному аспекті – Н. Гавриш, Т. Піроженко, С. Терещук, Т. Яценко та ін. Феномен соціально-комунікативної компетенції дошкільників є предметом досліджень А. Богуш, Ж. Горіної, Л. Калмикової та ін.

Значна кількість наукових праць присвячена аналізу інтеракційної сфери дошкільників та її впливу на становлення взаємовідносин у колективі однолітків, зокрема: діяльнісному опосередкуванню міжособистісних відносин (В. Абраменкова, О. Запорожець, В. Мухіна, А. Рузська, Х. Шакуров та ін.); генезі комунікації, де взаємини дітей розглядались як продукт взаємодії у спілкуванні (І. Зотова, О. Квас, О. Коваленко, І. Луценко, О. Мартинчук, Т. Піроженко, Г. Смольникова та ін.); взаємодії з однолітками в процесі ігрової діяльності (Л. Божович, Д. Венгер, Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Н. Кудикіна, О. Леонтєв, Л. Лисенко, С. Русова, та ін.).

Водночас у практиці дошкільної освіти наявна низка **суперечностей** між: значущістю розвитку соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності та суб'єктною неспроможністю педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів інтегрувати комунікативний потенціал гри; формуванням соціально-комунікативної компетенції на етапі дошкільного дитинства, визначеною Базовим компонентом дошкільної освіти, та відсутністю науково-методичних розробок системи педагогічного супроводу формування такої компетенції у дітей старшого дошкільного віку.

Отже, враховуючи актуальність проблеми та її недостатню розробленість у вітчизняній педагогіці, обрано тему дисертаційного дослідження **«Формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукової теми кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти «Українська освіта в контексті трансформації суспільних процесів» (№ 0108U007644), що входить до тематичного плану науково-дослідної роботи Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Тему дисертації затверджено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 13 від 22 листопада 2012 року) й узгоджено в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук при НАПН України (протокол № 10 від 18 грудня 2012 року).

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні й апробації педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

Завдання дослідження:

1. Визначити сутність і структуру феномена «соціально-комунікативна компетенція дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»; уточнити поняття «предметно-ігрове розвивальне середовище».

2. Визначити критерії, показники і схарактеризувати рівні сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності.

3. Визначити й обґрунтувати педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

4. Розробити та апробувати модель і експериментальну методику формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

Об'єкт дослідження – соціально-комунікативна та ігрова діяльність дітей старшого дошкільного віку в дошкільних навчальних закладах.

Предмет дослідження – експериментальна методика формування соціально-комунікативної компетенції у дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності.

Гіпотеза дослідження – формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності буде ефективним, якщо реалізувати такі педагогічні умови:

- забезпечення методичного супроводу формування соціально-комунікативної-компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності;
- створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища дошкільного навчального закладу;
- занурення старших дошкільників в активну соціально-комунікативну та ігрову діяльність з дітьми і дорослими.

Для вирішення поставлених завдань було використано такі **методи дослідження**: теоретичні – вивчення й аналіз філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури з метою визначення й обґрунтування феномена «соціально-комунікативна компетенція дітей старшого дошкільного віку», розкриття його структури, визначення педагогічних умов формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку; емпіричні – діагностичні (анкетування, опитування), параксиметричні (аналіз діяльності старших дошкільників) для визначення критеріїв, показників і наявних рівнів сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку; аналіз навчально-виховного процесу, вивчення Державного стандарту дошкільної освіти (Базовий компонент дошкільної освіти), навчально-виховних планів, програм («Впевнений старт», «Дитина», «Українське дошкілля», «Соняшник», «Мовленнєвий компонент дошкільної освіти» тощо); педагогічний експеримент (констатувальний і формувальний етапи) – з метою апробації педагогічних умов, моделі та експериментальної методики формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; статистичні – для порівняння і доведення достовірності, кількісного та якісного аналізу отриманих експериментальних даних.

Експериментальну базу дослідження склали: дошкільні навчальні заклади № 15 «Лелеченька», № 29 «Дюймовочка» (м. Дрогобич Львівської області), № 2 «Ялинка» (м. Трускавець Львівської області), № 155 «Сонечко» (м. Львів), навчально-виховний комплекс (с. Снятинка Дрогобицького району Львівської області), навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад I–III ст., дошкільний навчальний заклад» (с. Попелі Дрогобицького району Львівської області). На різних етапах дослідження в експериментальній роботі взяли участь 90 старших дошкільників; анкетуванням було охоплено 124 вихователі і 180 батьків.

Наукова новизна дослідження: вперше визначено і науково обґрунтовано педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності (створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища дошкільного навчального закладу; забезпечення методичного супроводу формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку і ігровій діяльності; занурення старших дошкільників в активну соціально-

комунікативну та ігрову діяльність з дітьми і дорослими); розкрито сутність і структуру феномена «соціально-комунікативна компетенція дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності»; визначено критерії (когнітивний, емоційний, комунікативно-інтерактивний), показники і схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; розроблено модель формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; уточнено поняття «предметно-ігрове розвивальне середовище». Подальшого розвитку набули теорія і методика формування соціально-комунікативної компетенції дітей в умовах ДНЗ.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено діагностувальну й експериментальну методики формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності, розвивальну програму «Соціально-комунікативна компетенція старших дошкільників», систему завдань для вихователів щодо використання ігрової діяльності в дошкільних навчальних закладах. Матеріали дослідження можуть бути використані вихователями дошкільних навчальних закладів в організації соціально-комунікативної та ігрової діяльності дітей старшого дошкільного віку, викладачами вищих навчальних закладів при складанні навчальних посібників, підручників, для підготовки фахівців напряму підготовки «Дошкільна освіта», у системі післядипломної освіти та підвищення кваліфікації і перепідготовки вихователів дошкільних навчальних закладів.

Результати дослідження впроваджено в навчально-виховний процес дошкільних навчальних закладів № 2 «Ялинка» (м. Трускавець Львівської області, акт про впровадження № 28 від 28.10.2014 р.), № 15 «Лелеченька» (м. Дрогобич Львівської області, акт про впровадження № 446 від 17.12.2014 р.), № 155 «Сонечко» (м. Львів, акт про впровадження № 174 від 29.10.2015 р.), № 29 «Дюймовочка» (м. Дрогобич Львівської області, акт про впровадження № 30 від 05.11.2015 р.), навчально-виховного комплексу (с. Снятинка Дрогобицького району Львівської області, акт про впровадження № 6 від 05.09.2014 р.), навчально-виховного комплексу «Загальноосвітній навчальний заклад I–III ст., дошкільний навчальний заклад» (с. Попелі Дрогобицького району Львівської області, акт про впровадження № 38 від 25.09.2014 р.), у навчальний процес кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (акт про впровадження № 1966 від 13.11.2014 р.).

Достовірність результатів дослідження забезпечено методологічною і теоретичною обґрунтованістю вихідних концептуальних положень, використанням системи методів дослідження, адекватних меті, завданням дослідження, експериментально-дослідною перевіркою висунутої гіпотези, кількісним і якісним аналізом одержаних даних.

Особистий внесок автора в роботах у співавторстві полягає в описі методичного інструментарію реалізації педагогічних умов формування

соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності, розкритті тем № 12–18 у навчально-методичному посібнику «Дошкільна педагогіка».

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження викладено на міжнародних: «Педагог третього тисячоліття: теоретико-методологічний дискурс» (Дрогобич, 2013 р.), «Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи» (Дрогобич, 2013 р.), «Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні» (Львів, 2014 р.), «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Київ – Вінниця, 2014 р.), «Психологія та педагогіка сучасності: проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні» (Львів, 2014 р.), «Педагогічні та психологічні науки і сьогодення» (Київ, 2014 р.), «Педагогіка і психологія сьогодення: теорія та практика» (Одеса, 2014 р.) та регіональній «Формування цінностей особистості: європейський вектор і національний контекст» (Дрогобич, 2014 р.) науково-практичних конференціях.

Публікації. Основні результати дослідження викладено в 16 публікаціях, із них 8 – у наукових фахових виданнях України (1 – у співавторстві), 1 – в періодичних виданнях іншої країни (Чехія), 5 – апробаційного характеру, 2 – додатково відображають наукові результати дисертації (1 – у співавторстві).

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (233 найменувань, із них 19 – іноземними мовами), 8 додатків на 80 сторінках. Основний зміст дисертації викладено на 165 сторінках. У тексті вміщено 12 таблиць, 3 рисунки, що обіймають 3 самостійні сторінки. Загальний обсяг дисертації – 274 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, визначено його мету, завдання, об'єкт, предмет, гіпотезу, методи, розкрито наукову новизну і практичну значущість, висвітлено відомості про базу дослідження, апробацію й упровадження його результатів.

У **першому розділі** – «**Теоретичні засади формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності**» – проаналізовано стан дослідження проблеми формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, вивчено компетентнісний підхід до формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку, з'ясовано сутність понять «компетенція», «компетентність», «соціально-комунікативна компетенція», визначено сутність і структуру феномена «соціально-комунікативна компетенція дітей старшого дошкільного віку», схарактеризовано ігрову діяльність як засіб формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку, уточнено зміст поняття «предметно-ігрове розвивальне середовище».

Встановлено, що розвиток особистості дитини старшого дошкільного віку впродовж її навчання і виховання у ДНЗ передбачає набуття нею соціально-

комунікативної компетенції, необхідної для успішної діяльності в усіх сферах суспільного життя.

З'ясовано, що взаємозв'язок різних компетенцій висвітлено у працях як зарубіжних (В. Байденко, І. Зимняя, В. Краєвський, Н. Кузьміна, А. Маркова, Б. Оскарсон, Дж. Равен, Н. Хомський, В. Хутмакер, А. Хуторської, С. Шишов, Е. Шорт та ін.), так і вітчизняних (Т. Андрющенко, В. Аніщенко, Г. Беленька, І. Бех, А. Богуш, Н. Бібік, М. Вашуленко, Л. Ващенко, Н. Гавриш, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пометун, В. Приступа, І. Рогальська-Яблонська, І. Родигіна, О. Савченко, Г. Сазоненко, О. Трифонова, І. Черемис та ін.) дослідників.

Соціальну компетенцію трактують як наявність комунікативних навичок, соціальних і громадянських цінностей, мобільність у різних соціальних умовах (О. Овчарук), комплексне застосування мовних і немовних засобів для засвоєння соціокультурного досвіду (А. Богуш), мовленнєву взаємодію з партнером (О. Шахнарович).

Комунікативну компетентність розглядають як здатність вирішувати засобами мови завдання спілкування в побуті, навчанні, повсякденному житті; уміння мовця використовувати мову і мовлення для реалізації завдань спілкування (А. Богуш).

Феномен «соціально-комунікативна компетенція» тлумачиться як обізнаність особистості з різними соціальними ролями (знайомі, незнайомі, чужі, діти, дорослі), їхніми елементарними соціальними й морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватися правил етикету під час спілкування, здатність взаємодіяти з іншими мовцями зі свого оточення – узгоджувати власні дії та поведінку з інтересами й потребами інших, усвідомлювати своє місце у відповідному соціальному середовищі, позитивно сприймати себе; вміння співпереживати, співчувати, допомагати іншим; вибір відповідних способів спілкування в найрізноманітніших життєвих ситуаціях (І. Бех, М. Вашуленко, Л. Вашуленко, О. Овчарук).

Соціально-комунікативну компетенцію дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності розуміємо як здатність дитини комплексно затосовувати мовні і немовні засоби з метою комунікації, ініціативність спілкування в конкретних соціально-побутових та ігрових ситуаціях, уміння планувати й організовувати різні види ігор відповідно до їх структури, дотримуватись ігрового партнерства і рольових способів поведінки, норм та етикету спілкування у процесі гри.

Встановлено, що гра надає дитині доступні для неї способи моделювання довколишнього життя (Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, О. Леонт'єв). У процесі спільної діяльності в дітей зростає інтерес до осіб, які їх оточують, формуються соціальні мотиви поведінки, відбувається передання соціального досвіду, діти набувають статусу суб'єкта діяльності (пізнавальної, творчої, комунікативної тощо), беруть активну участь у перетворенні довкілля, вибудовують відносини з іншими, засвоюють субкультурні норми і правила.

Зазначено, що в сучасному трактуванні гри як форми активного ставлення дитини до довкілля вихідним є положення про те, що психічний розвиток особистості дитини визначається її реальним буттям і формується як єдність

усіх підсистем її структури (біологічної, психічної, соціальної), забезпечуючи нерозривний зв'язок суспільства й конкретної особистості (Л. Виготський, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн та ін.).

Дослідженням встановлено, що проблеми ігрової діяльності дошкільників активно опрацьовують педагоги Л. Артемова, А. Богуш, Г. Григоренко, Л. Іщенко, Н. Короткова, Н. Михайленко, Т. Пантюк, О. Поліщук, Т. Поніманська, О. Чепка та ін. При цьому фахівці розкривають сутність, структуру і динаміку стосунків, що виникають під час гри. Цей напрям педагогічних досліджень наближений до сучасних концепцій дошкільної освіти, за якими ігрова діяльність дітей є невичерпним джерелом повноцінного розвитку соціально-комунікативної компетенції. Доведено, що щоденна ігрова діяльність підвищує активність дітей у взаємодії з однолітками і сприяє формуванню цієї компетенції.

У другому розділі – «Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників засобами ігрової діяльності» – висвітлено стан формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку засобами гри в теорії і практиці дошкільної освіти, здійснено аналіз чинних програм та планування ігрової діяльності старших дошкільників у дошкільних навчальних закладах, визначено педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності.

На підготовчому етапі проаналізовано Базовий компонент дошкільної освіти (А. Богуш) та рекомендовані Міністерством освіти і науки України чинні програми. Проведений аналіз методичного забезпечення довів, що соціально-комунікативна компетенція дітей старшого дошкільного віку є запорукою формування їхньої загальної компетенції.

У розділі розглянуто особливості планування сюжетно-рольової гри, у якій найуспішніше формується змістовна ігрова діяльність старших дошкільників та їхні взаємини.

Водночас встановлено, що в практиці сучасних ДНЗ відводиться недостатньо часу для ігрової діяльності, неналежно обладнане ігрове середовище у групах, старші дошкільники зазвичай не вміють організувати свою ігрову діяльність, наповнити її відповідним змістом. У більшості з них не розвинена уява, вони творчо безініціативні, у них не сформовані навички самостійного мислення. Причиною цього є перевантаженість дітей заняттями у ДНЗ. У вільний час гра дітей має характер метушні, бійки, штовханини, тому вихователі здебільшого заповнюють його спокійними настільними іграми. Керівництво грою подекуди нагадує повчання, пов'язане з ускладненням діяльності.

Педагогічними умовами формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників засобами ігрової діяльності було обрано: забезпечення методичного супроводу формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища

дошкільного навчального закладу; занурення старших дошкільників в активну соціально-комунікативну та ігрову діяльність з дітьми і дорослими.

«Предметно-ігрове розвивальне середовище» розглядаємо, як сукупність соціальних і предметно-ігрових умов, що формують у дитини вміння взаємодіяти та спілкуватися в оточенні однолітків, стимулюють у неї прояви самостійності, ініціативності, творчості, відповідальності.

Встановлено, що розвиток дітей старшого дошкільного віку у створеному предметно-ігровому середовищі відбувається завдяки тому, що їхні потреби й інтереси дають змогу реалізувати особистісну сутність індивіда. Наповнюваність середовища матеріалом для ігрової діяльності впливає на розвиток дітей і пізнання ними довколишнього світу, а розміщення матеріалу в предметно-ігровому середовищі за відповідними зонами дозволяє дошкільникам взаємодіяти, спілкуватися, об'єднуватися в підгрупи за інтересами тощо.

Виявлено, що діти, у яких не сформована соціально-комунікативна компетенція, зазнають суттєвих труднощів у спілкуванні та взаємодії з ровесниками в процесі ігрової діяльності, що призводить до збільшення кількості фактів проблемної поведінки серед них. Для того щоб позбутися цих негативних явищ, потрібно заповнити прогалину в соціальних знаннях і навичках старших дошкільників, насамперед розвиваючи їхнє міжособистісне спілкування.

У третьому розділі – «Дослідно-експериментальна робота з формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників в ігровій діяльності» – визначено критерії, показники та схарактеризовано рівні сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, описано й експериментально перевірено модель та експериментальну методику формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності, подано дані щодо їх ефективності.

З урахуванням результатів емпіричного дослідження було виокремлено критерії і показники рівнів сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності: когнітивний критерій із показниками: обізнаність із нормами соціальної поведінки, вміння розуміти емоційний стан інших дітей, розуміння дитиною специфіки ситуації спілкування, обізнаність з іграми; емоційний – із показниками: вміння контролювати свої емоції та настрій, володіння соціально прийнятими способами вираження емоцій, емоційна спрямованість на однолітків у групі, здатність будувати безконфліктні взаємини; комунікативно-інтерактивний – із показниками: вміння вести діалог із дорослими і ровесниками, отримувати необхідну інформацію під час діалогу, взаємодіяти в процесі ігрової діяльності, співвідносити свої бажання з інтересами інших, вислуховувати співрозмовника, спокійно відстоювати власну думку.

На основі критеріїв і показників визначено три рівні сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в

процесі ігрової діяльності: високий, середній, низький, подано їх якісну характеристику.

Встановлено, що старшим дошкільникам, у яких виявлено **високий рівень** сформованості соціально-комунікативної компетенції в ігровій діяльності, притаманні навички просоціальної поведінки, позитивне сприйняття інших, уміння встановлювати контакт із дорослими й однолітками, наявність чутливості до емоційного стану людей, уміння дружно взаємодіяти з однолітками в процесі ігрової діяльності, обирати партнерів для ігор і занять, узгоджувати свої дії з діями інших, уміння самотужки залагоджувати конфліктні ситуації або уникати їх, активне спілкування, уміння спокійно розмовляти, уважно слухати, чітко висловлювати свої прохання або потреби, підтримувати бесіду, вміння у невербальний спосіб передавати різні почуття.

До **середнього рівня** сформованості соціально-комунікативної компетенції в ігровій діяльності віднесено дітей старшого дошкільного віку, які почували себе невпевнено у взаєминах з однолітками, схильні розв'язувати проблемну ситуацію з допомогою дорослих або ровесників, безініціативні у спільній діяльності, виявляли як позитивні, так і негативні форми поведінки, не вміли адекватно виражати власні емоції та не розуміли емоційні прояви однолітків, невпевнені в ігровій діяльності, не завжди узгоджували свої дії з діями ровесників і дорослих та не вміли звернутися до них за допомогою в конфліктній ситуації. У них домінувало спілкування з дорослими, вони непослідовно висловлювали думки, несистематично дотримувалися правил культури спілкування.

Низький рівень сформованості досліджуваної компетенції притаманний старшим дошкільникам, у яких було відсутнє вміння самостійно встановлювати контакт, які відчували труднощі в налагодженні взаємин з однолітками, проявляли відстороненість від інших. Для них було характерне некоректне поведіння в конфліктній ситуації, суттєві труднощі в розумінні емоційного стану співрозмовника, недостатня обізнаність із соціальними нормами, підвищена конфліктність, небажання налагоджувати конструктивну взаємодію в процесі ігрової діяльності, невміння відобразити свій емоційний стан і розпізнавати почуття інших дітей. Такі діти виявляли негативне ставлення до однолітків, відчували труднощі в ігровій діяльності: невміння вислухати, почути іншого, підтримати бесіду.

Задля визначення вихідного рівня сформованості соціально-комунікативної компетенції у дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності до кожного показника в межах виокремлених критеріїв було дібрано серію завдань (спостереження за дітьми в різних видах діяльності, бесіди, аналіз ігрових ситуацій). За когнітивним критерієм передбачалося використання таких завдань: «Олівець», «Не поділили іграшку», «Ставлення дитини до однолітків», «Помічники»; за емоційним – «Дзеркало настрою», «Можна і не можна», «Відображення почуттів», «Дружба в групі»; за комунікативно-інтерактивним – «Спостереження», «Інтерв'ю», «Що ти скажеш?», «Безлюдний острів».

Результати констатувального етапу засвідчили, що високий рівень сформованості соціально-комунікативної компетенції в ігровій діяльності спостерігався лише у 11% дітей старшого дошкільного віку в експериментальній групі (далі – ЕК) і 12% – у контрольній групі (далі – КГ). Середній рівень було виявлено у 53% дітей старшого дошкільного віку ЕГ та у 58% – КГ. До низького рівня досліджуваної компетенції віднесено 36% ЕГ і 30% – КГ.

Початковий – пропедевтичний етап експериментальної роботи передбачав попередню роботу з вихователями, які були задіяні в експерименті, як-от: ознайомлення вихователів із теоретичними основами і проблемами формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; напрацювання теоретичних знань і практичних умінь педагогів у формуванні досліджуваної компетенції; проведення семінару «Гра як засіб формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку»; ознайомлення вихователів із показниками соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, результатами констатувального етапу експерименту; презентацію системи ігор (за трьома блоками).

На формувальному етапі експерименту було розроблено модель формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності, що містила мету, критерії, етапи, педагогічні умови, засоби їх реалізації і кінцевий результат.

На першому – організаційно-мотиваційному етапі було розроблено методичний супровід щодо формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності та створення різноманітного динамічного предметно-ігрового середовища в експериментальних групах ДНЗ для стимулювання бажання дітей брати участь в ігровій діяльності. Формами і методами реалізації мети організаційно-мотиваційного етапу слугували: сюжетно-рольові («Кіностудія», «Магазин іграшок» і т.ін.), режисерські («Життя в лісі», «Невербальна казка», «Добрі ельфи», «Кенгуру», «Капітан» та ін.) і комунікативні («Спільне коло», «Будь ласка», «Сонячний зайчик», «Переходи», «Ввічливі слова», «Піраміда любові», «Розсміши сумного друга» та ін.) ігри, обладнання ігрового середовища за зонами «Сюжетно-рольові ігри», «Режисерські ігри», «Комунікативні ігри». Використання ігор для перелічених зон (куточків) сприяло оволодінню дітьми суспільними функціями, їхньої здатності моделювати людські стосунки і довколишнє життя, будувати позитивні взаємовідносини («Салон мобільного зв'язку», «Салон краси»), розвитку міжособистісного спілкування («Кіностудія»), уміння виражати дбайливе ставлення до інших («Коли ми захворіли»), розвивати комунікабельність, доброзичливе ставлення один до одного («Назви лагідно», «Комплімент», «Скажи ввічливе слово») тощо.

Правила організації зони «Сюжетно-рольові ігри», «Режисерські ігри», «Комунікативні ігри» упродовж експерименту передбачали наявність необхідних матеріалів (лото, настільні ігри, пазли, мозаїки, м'ячі, ручні дзеркальця, аксесуари для сюжетно-рольових ігор (лялькові меблі, посуд, праска

тощо)) лише в одному примірнику. Це прищеплювало старшим дошкільникам прості, натомість важливі соціальні навички домовлятися, безконфліктно спілкуватися, поважати вибір іншого, терпляче чекати, йти на поступки, привчало дітей стримувати природні егоцентричні імпульси, розвивало їхнє діалогічне мовлення під час спілкування з товаришами.

На організаційно-мотиваційному етапі було реалізовано такі педагогічні умови, як: забезпечення методичного супроводу формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності; створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища дошкільного навчального закладу. У процесі проведення експерименту доведено, що підготоване і спеціально організоване предметно-ігрове середовище групи впливає на розвиток тих умінь і навичок, які сприяють формуванню соціально-комунікативної компетенції вихованців ДНЗ. Це комунікабельність, уміння залагоджувати конфлікти, домовлятися, йти на поступки, пропонувати допомогу і просити допомоги.

Метою другого – діяльнісно-ігрового етапу було формування соціально-комунікативних умінь старших дошкільників засобами сюжетно-рольових і режисерських ігор. Формами і методами реалізації мети цього етапу були серії ігрових занять, спрямованих на розвиток емоційної сфери старших дошкільників і формування в них навичок ефективного спілкування та взаємодії.

На діяльнісно-ігровому етапі в навчально-виховний процес ДНЗ було впроваджено розвивальну програму «Соціально-комунікативна компетенція старших дошкільників», розраховану на 4 місяці (по 2 заняття щотижня). Вона включала дитячі ігри, спрямовані на згуртування групи, розвиток навичок спілкування, здатності до емоційної децентрації.

Зміст ігрових занять будували відповідно до критеріїв досліджуваної компетенції. Система ігор та ігрових вправ розподілялася за трьома логічно пов'язаними блоками. Для більш повної реалізації поставленої мети на заняттях використовувались ігри з кожного блоку. Перший блок – за когнітивним критерієм («Зламаний телефон», «Азбука чомучок», «Сонячний зайчик», «Невербальна казка», «Клейовий дощик», «Що відчуваєте?», «Розв'язання проблемних ситуації», «Спільний малюнок», «Гусениця», «Капітан», «Іграшка», «Тільки разом», «Яка фігура?», «Чарівні хащі», «Полювання на динозаврів»), передбачав навчання дітей моделей поведінки, воровлення в них навичок вислухати іншого, розуміти емоційний стан дорослих і ровесників, добре знатися на іграх. Другий блок – за емоційним критерієм («Чарівні окуляри», «Закінчи речення», «Відгадай», «Посмішка», «Хвилі», «Знайди пару», «Поклич лагідно», «Передача почуттів», «Спілкування без слів», «Переходи», «Поводир», «Розсміши сумного друга», «Посмішка по колу», «Відгадай подарунок»), сприяв формуванню в дітей уміння керувати проявами своїх емоцій, деталізувати почуття та емоційні стани інших дітей у групі, а також визначати їх причину, розвивати інтерес до однолітків, уміння поважати їх думку, виховувати доброзичливість, розвивати атмосферу тепла. Ігри третього блоку – за комунікативно-інтерактивним критерієм («Компліменти»,

«Через скло», «Магазин іграшок», «Діалоги», «Знайомство», «Ввічливі слова», «Опиши друга», «Сільне коло», «Життя в лісі», «Будь ласка», «Склади картинку», «Спина до спини», «Плутанина», «Сороканіжка», «Липучка»), позитивно вплинули на розвиток комунікативних здатностей дітей, уміння підтримувати розмову, брати участь у колективному обговоренні, чітко і зрозуміло висловлювати власні погляди, вони тренували виразну міміку, вміння ефективно взаємодіяти у групі, встановлювати контакт із партнером, формувати навички відкритості та єдності в колективі, розвивали вміння знаходити правильне розв'язання проблеми.

На діяльнісно-ігровому етапі було втілено педагогічну умову – занурення старших дошкільників в активну соціально-комунікативну та ігрову діяльність з дітьми і дорослими.

Метою третього – емоційно-творчого етапу було набуття дітьми досвіду колективно-творчої взаємодії, спілкування та вироблення вмінь виражати почуття в процесі ігрової діяльності. Ефективними на цьому етапі виявилися ігрові завдання «Дзеркало настрою», «Що ти скажеш?», «Помічники», «Не поділили іграшку», «Безлюдний острів», спрямовані на партнерську взаємодію старших дошкільників, що були поєднані зі словесним вираженням своїх відчуттів і думок.

Результати емоційно-творчого етапу експерименту засвідчили, що діти виконували завдання з усвідомленням необхідності позитивно взаємодіяти. Пропонуючи допомогу одне одному, вони мотивували це таким чином: «Треба одне одному допомагати», «Друзям завжди треба допомагати».

У процесі спостереження за дітьми було відзначено їхню ініціативність у різних видах діяльності, прагнення до взаємодії і спілкування з однолітками. Діти старшого дошкільного віку виявляли знання і вміння застосовувати норми соціально схвалюваної поведінки, що виявлялось у зменшенні конфліктних ситуацій та відверто негативних емоційних проявів. Також спостерігалось позитивне емоційне налаштування на дітей у групі. Під час вирішення суперечок у грі можна було почути: «Давай разом розберемося», «Ми ж друзі», «Ти мій друг». Діти демонстрували розуміння засад добрих взаємин («Треба допомагати друзям і не сваритися, тоді буде добре», «Щоб гра була цікавою, ми домовляємось і вибираємо цікаве для всіх»). Вони самостійно розподіляли ролі в грі, враховуючи бажання всіх учасників, використовували різноманітний ігровий матеріал.

На прикінцевому етапі експерименту було проведено контрольний зріз за методиками, що були вже апробовані на констатувальному етапі дослідження, з метою з'ясування ефективності визначених педагогічних умов, розроблених моделі й експериментальної методики формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності. Аналіз даних, отриманих під час проведення цього етапу, дав змогу порівняти результати, здобуті на початку і наприкінці дослідження, виявити суттєве зростання рівнів соціально-комунікативної компетенції дітей експериментальної групи, а також зміни в контрольній групі (див. таблицю).

Рівні сформованості соціально-комунікативної компетенції у процесі ігрової діяльності дітей експериментальної і контрольної груп (%) на констатувальному та прикінцевому етапах

Рівні	Констатувальний етап		Прикінцевий етап	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Високий	11	12	32	18
Середній	53	58	58	63
Низький	36	30	10	19

Як бачимо з таблиці, характеристика рівневої динаміки засвідчує позитивні зміни у сформованості соціально-комунікативної компетенції в ігровій діяльності дітей експериментальної групи після формувального експерименту. На початку експерименту високий рівень сформованості соціально-комунікативної компетенції і ігрової діяльності виявлено у 11% (ЕГ) та 12% (КГ), тоді як на контрольному – у 32% (ЕГ) та 18% (КГ). Середній рівень на початковому етапі становив 53% (ЕГ) і 58% (КГ), кінцеві ж результати констатували 58% (ЕГ) і 63% (КГ). Особливо виразно простежуються зміни на краще в дітей із низьким рівнем соціально-комунікативної компетенції: якщо на початку експерименту його показники становили відповідно 36% (ЕГ) і 30% (КГ), то на прикінцевому етапі вони були такими – 10% (ЕГ) і 19% (КГ).

Результати спостереження засвідчили, що старші дошкільники ЕГ оволоділи вміннями і навичками практичної діяльності, засвоїли необхідний досвід суспільних взаємин, навчилися ефективно взаємодіяти один з одним, брали активну участь в оволодінні певними соціальними ролями, нормами і функціями, набули вмінь та навичок, необхідних для їхньої успішної реалізації у процесі ігрової діяльності. Крім того, після експерименту діти почали виявляти вміння орієнтуватись у ситуаціях взаємодії, правильно визначати специфічні особливості та емоційні стани інших людей, обирати та реалізовувати адекватні способи спілкування з ними.

У рівнях соціально-комунікативної компетенції в ігровій діяльності старших дошкільників контрольної групи також відбулися певні зміни, однак ці зрушення незначні. Підвищення середнього і високого рівнів соціально-комунікативної компетенції в ігрові діяльності пов'язуємо з природним розвитком дітей, набуттям ними необхідних знань і вмінь у процесі відвідування дошкільного закладу. Однак у більшості дітей уміння встановлювати доброзичливі взаємини, емоційна налаштованість на однолітків, потреба у спілкуванні з іншими дітьми так і залишилася на середньому та низькому рівнях.

Щоб з'ясувати, що відмінності в середніх значеннях рівнів сформованості соціально-комунікативної компетенції в ігровій діяльності старших дошкільників на початку і наприкінці експерименту в експериментальній групі, на відміну від контрольної, є не випадковими, а отже статистично значущими і суттєвими, був проведений статистичний аналіз результатів із застосуванням

табличного процесора Excel. Отримані дані засвідчили ефективність експериментальної методики формування соціально-комунікативної компетенції в ігровій діяльності.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення і практичне вирішення наукової проблеми формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності, що дозволило обґрунтувати і побудувати модель забезпечення цього процесу, визначити й експериментально перевірити педагогічні умови і методику формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників засобами ігрової діяльності.

1. Соціально-комунікативну компетенцію дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності розуміємо як здатність дитини комплексно затосовувати мовні і немовні засоби з метою комунікації, ініціативність спілкування в конкретних соціально-побутових та ігрових ситуаціях, уміння планувати й організовувати різні види ігор відповідно до їх структури, дотримуватись ігрового партнерства і рольових способів поведінки, норм та етикету спілкування у процесі гри.

«Предметно-ігрове розвивальне середовище» розглядається, як сукупність соціальних і предметно-ігрових умов, що формують у дитини вміння взаємодіяти і спілкуватися, стимулюють у неї прояви самостійності, ініціативності, творчості. Розвивальне предметно-ігрове середовище відповідає принципу свободи втілення дитиною свого права на гру, що реалізується як можливість вибору нею теми, сюжету гри, тих чи тих іграшок, місця та часу проведення гри. Вплив гри на формування соціально-комунікативної компетенції старшого дошкільника полягає в тому, що завдяки ігровому наслідуванню і рольовому перевтіленню вихованець ознайомлюється з нормами і моделями людської діяльності та взаємовідносин, які стають зразками для його власної поведінки. Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності найбільш ефективно відбувається в ДНЗ на засадах компетентнісного підходу.

2. Визначено критерії сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності з відповідними показниками: когнітивний критерій передбачає обізнаність старших дошкільників з елементарними нормами соціальної поведінки, вміння розуміти емоційний стан інших дітей, розуміння дитиною специфіки ситуації спілкування, обізнаність з іграми; емоційний – уміння контролювати свої емоції та настрої, володіння соціально прийнятими способами вираження емоцій, будувати безконфліктні взаємини, емоційну спрямованість на однолітків у групі, комунікативно-інтерактивний – уміння вести діалог із дорослими і ровесниками, отримувати необхідну інформацію під час діалогу, вміння взаємодіяти в процесі ігрової діяльності, співвідносити свої бажання з

інтересами інших, вислуховувати співрозмовника, спокійно відстоювати свою думку.

Для визначення рівнів сформованості соціально-комунікативної компетенції використовувалася серія ігрових завдань (сюжетно-рольові ігри, ігрові ситуації тощо).

Схарактеризовано рівні сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності (високий, середній і низький). Встановлено, що більшість дітей старшого дошкільного віку на констатувальному етапі перебувала на середньому і низькому рівнях досліджуваної компетенції.

3. У процесі дослідницько-експериментальної роботи встановлено, що ефективне формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності можливе при врахуванні низки педагогічних умов, зокрема: створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища дошкільного навчального закладу; забезпечення методичного супроводу формування соціально-комунікативної компетенції в ігровій діяльності дітей старшого дошкільного віку; занурення старших дошкільників в активну соціально-комунікативну та ігрову діяльність з дітьми і дорослими.

4. Розроблено й апробовано модель і експериментальну методику формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності, що містили мету, засоби формування соціально-комунікативної компетенції, педагогічні умови, показники та критерії сформованості за такими етапами: організаційно-мотиваційний, діяльнісно-ігровий, емоційно-творчий.

Метою організаційно-мотиваційного етапу було створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища ДНЗ, засобами реалізації педагогічних умов виступили сюжетно-рольові та режисерські ігри, обладнання ігрового середовища за зонами «Сюжетно-рольові ігри», «Режисерські ігри», «Комунікативні ігри»; забезпечення методичного супроводу формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності здійснено завдяки проведенню семінару для педагогів та серії ігрових завдань для дітей. Діяльнісно-ігровий етап передбачав формування соціально-комунікативних умінь старших дошкільників шляхом їх занурення в активну соціально-комунікативну та ігрову діяльність з дітьми і дорослими, цьому сприяло також впровадження розвивальної програми «Соціально-комунікативна компетенція старших дошкільників». На емоційно-творчому етапі старші дошкільники реалізували набуті знання, навички і соціально-комунікативні вміння в колективно-творчій взаємодії, у ході виконання ігрових завдань.

5. Упровадження моделі та методики формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності дозволило досягти позитивних змін у рівнях сформованості цієї компетенції дітей експериментальної групи порівняно з контрольною. Так, в експериментальній групі високий рівень збільшився на 16%, середній – на 5%,

низький зменшився на 26%. У контрольній групі високий збільшився на 6%, середній – на 5%, низький зменшився на 11%.

Для об'єктивності та достовірності результатів дослідження дані, отримані в ході дослідно-експериментальної роботи, оброблено методами математичної статистики. Статистичний аналіз результатів дослідження був виконаний за табличним процесором Excel з використанням вбудованих у ньому статистичних функцій. Одержані дані прикінцевого етапу експерименту виявилися статистично значущими.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглядуваної проблеми. Перспективним видається вивчення можливостей використання гри як провідного виду діяльності й ефективного засобу формування соціально-комунікативної компетенції на більш ранніх етапах розвитку дитини (зокрема, молодшого і середнього дошкільного віку), а також розширення спектру методів, які доцільно застосовувати в роботі з дошкільниками, дослідження специфіки їх використання з огляду на індивідуальні особливості дітей.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників крізь призму ігрової діяльності / М. М. Айзенбарт // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. – Запоріжжя, 2013. – Вип. 29 (82). – С. 417–422.

2. Айзенбарт М. М. Особливості компетентісно-орієнтованого підходу до навчання : теоретичний аспект / М. М. Айзенбарт // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – Дрогобич, 2013. – № 9 (104). – С. 159–164.

3. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників як педагогічна проблема / М. М. Айзенбарт // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – Дрогобич, 2014. – № 1 (108). – С. 119–123.

4. Айзенбарт М. М. Ігрова діяльність у процесі формування соціально-комунікативних здібностей старших дошкільників крізь призму поглядів В. О. Сухомлинського / М. М. Айзенбарт // Нова педагогічна думка : науково-методичний журнал. – Рівне, 2014. – № 2 (78). – С. 64–67.

5. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативних умінь старших дошкільників засобами гри / М. М. Айзенбарт // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ–Вінниця : Планер, 2014. – Вип. 39. – С. 3–7.

6. Айзенбарт М. М. Формування соціальних міжособистісних відносин дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності / М. М. Айзенбарт // Наукові записки кафедри педагогіки : зб. наук. пр. – Харків : КЗ «ХГПА», ХОР, 2014. – Вип. XXXVII. – С. 23–34.

7. Айзенбарт М. М. Результати порівняльної характеристики рівнів сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого

дошкільного віку / М. М. Айзенбарт // Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Херсон : ХДУ, 2015. – Вип. 67. – С. 163–170.

8. Айзенбарт М. М. Організаційно-педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників засобами ігрової діяльності / М. М. Айзенбарт, О. В. Квас // Молодь і ринок : щомісячний науково-педагогічний журнал. – Дрогобич, 2015. – № 7 (126). – С. 6–12.

9. Айзенбарт М. М. Формирование социально-коммуникативной компетенции старших дошкольников средствами игры / М. М. Айзенбарт // Социосфера : научно-методический и теоретический журнал. – Прага : Vědecko vydavatelské centrum «Sociosféra-CZ», 2014. – № 1. – С. 198–202.

10. Айзенбарт М. М. Ігрова діяльність у контексті соціально-комунікативних умінь старших дошкільників / М. М. Айзенбарт // Актуальні питання гуманітарних наук : зб. наук. пр. молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич, 2014. – Вип. 9. – С. 68–73.

11. Айзенбарт М. М. Проблеми формування соціально-комунікативної компетенції в системі дошкільної ланки освіти засобами гри / М. М. Айзенбарт // Міжнародна науково-практична конференція молодих учених «Розвиток сучасної освіти і науки : результати, проблеми, перспективи», (21–22 листопада 2013 р.) / ред.-упоряд : В. Ільницький, А. Душний, І. Зимомря. – Дрогобич : Посвіт, 2013. – С. 179–180.

12. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності як педагогічна проблема / М. М. Айзенбарт // Збірник наукових робіт учасників міжнародної наукової конференції [«Педагогіка і психологія сьогодення : теорія та практика»], (21–22 лютого 2014 р.). – Одеса : Південна фундація педагогіки, 2014. – С. 64–67.

13. Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності / М. М. Айзенбарт // Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції [«Актуальні проблеми реформування системи виховання та освіти в Україні»], (25–26 квітня 2014 р.) – Львів : Львівська педагогічна спільнота, 2014. – С. 37–40.

14. Айзенбарт М. М. Компетенція : суть, структура, основні види / М. М. Айзенбарт // Збірник тез наукових робіт учасників міжнародної науково-практичної конференції [«Психологія та педагогіка сучасності : проблеми та стан розвитку науки і практики в Україні»], (25–26 липня 2014 р.). – Львів : Львівська педагогічна спільнота, 2014. – С. 41–44.

15. Айзенбарт М. М. Соціально-комунікативна компетенція старших дошкільників : комунікативний аспект / М. М. Айзенбарт // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції [«Педагогічні та психологічні науки і сьогодення»], (8 серпня 2014 р.). – К. : Київська наукова організація педагогіки та психології, 2014. – С. 88–91.

16. Айзенбарт М. М. Дошкільна педагогіка : методичні матеріали до семінарських занять [для фахівців ОКР «Спеціаліст» спеціальності 7.010101

«Дошкільна освіта»] / Олена Квас, Мар'яна Айзенбарт. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 82 с.

АНОТАЦІЯ

Айзенбарт М. М. Формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в процесі ігрової діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.08 – дошкільна педагогіка. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», МОН України. – Одеса, 2016.

Дисертацію присвячено проблемі формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності. Розкрито теоретичні основи формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку. Науково обґрунтовано й експериментально перевірено педагогічні умови формування соціально-комунікативної компетенції старших дошкільників у процесі ігрової діяльності (забезпечення методичного супроводу формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку; створення розвивального потенціалу предметно-ігрового середовища дошкільного навчального закладу; занурення старших дошкільників в активну соціально-комунікативну та ігрову діяльність з дітьми і дорослими); визначено сутність і структуру феномена «соціально-комунікативна компетенція дітей старшого дошкільного віку»; уточнено поняття «предметно-ігрове розвивальне середовище»; визначено критерії (когнітивний, емоційний, комунікативно-інтерактивний), показники і схарактеризовано рівні (високий, середній, низький) сформованості соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності; розроблено й апробовано модель і експериментальну методику формування соціально-комунікативної компетенції дітей старшого дошкільного віку в ігровій діяльності, що охоплює організаційно-мотиваційний, діяльнісно-ігровий, емоційно-творчий етапи.

Ключові слова: соціально-комунікативна компетенція, ігрова діяльність, предметно-ігрове розвивальне середовище, педагогічні умови, діти старшого дошкільного віку.

АННОТАЦИЯ

Айзенбарт М. М. Формирование социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста в процессе игровой деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.08. – дошкольная педагогика. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», МОН Украины. – Одесса, 2016.

В первом разделе – «Теоретические основы формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста в игровой

деятельности» – проанализировано состояние исследования проблемы формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста в игровой деятельности; изучен компетентностный подход к формированию социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста; выяснена сущность понятий «компетенция», «компетентность», «социально-коммуникативная компетенция»; определены сущность и структура феномена «социально-коммуникативная компетенция детей старшего дошкольного возраста»; охарактеризована игровая деятельность как средство формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста.

Социально-коммуникативную компетенцию детей старшего дошкольного возраста трактуем как способность и готовность ребенка осуществлять успешную речевую деятельность, опосредованную социальным взаимодействием со взрослыми и сверстниками усвоением социальных качеств, ценностей и знаний.

Во втором разделе – «Формирование социально-коммуникативной компетенции старших дошкольников средствами игровой деятельности» – отражено состояние формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста средствами игры в теории и практике дошкольного образования, осуществлен анализ действующих программ и планирования игровой деятельности старших дошкольников в дошкольных учебных заведениях, определены педагогические условия формирования социально-коммуникативной компетенции старших дошкольников: обеспечение методического сопровождения формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста; создание развивающего потенциала предметно-игровой среды дошкольного учебного заведения; погружение старших дошкольников в активную социально-коммуникативную и игровую деятельность с детьми и взрослыми.

В третьем разделе – «Опытно-экспериментальная работа по формированию социально-коммуникативной компетенции старших дошкольников в игровой деятельности» – определены критерии (когнитивный, эмоциональный, коммуникативно-интерактивный) и показатели сформированности социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста в процессе игровой деятельности; охарактеризованы уровни (высокий, средний, низкий) сформированности социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста в процессе игровой деятельности, предполагающие организационно-мотивационный, деятельностно-игровой, эмоционально-творческий этапы; описаны и экспериментально проверены модель (организационно-мотивационный, деятельностно-игровой, эмоционально-творческий этап) и методика формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста в процессе игровой деятельности; представлены данные по их эффективности.

Внедрение модели и методики формирования социально-коммуникативной компетенции детей старшего дошкольного возраста в игровой

деятельности позволило достичь положительных изменений в уровнях сформированности этой компетенции у детей экспериментальной группы по сравнению с контрольной.

Ключевые слова: социально-коммуникативная компетенция, игровая деятельность, предметно-игровая развивающая среда, педагогические условия, дети старшего дошкольного возраста.

RESUME

Ayzenbart M. M. The formation of social communicative competence of children of preschool age by means of play activity. – Manuscript.

Thesis for the degree of Candidate in Pedagogical Studies, specialty 13.00.08 – Preschool Pedagogy. – State Institution «South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushinskiy», Ministry of Education and Science of Ukraine. – Odesa, 2016.

The dissertation is devoted to the formation of socio-communicative competence of senior preschool children in the course of play activities. The theoretical basis of the formation of socio-communicative competence of preschool children has been revealed. The pedagogical conditions of formation of socio-communicative competence of senior preschool children in the course of gaming activities (have been providing scientifically grounded and experimentally methodological support of the formation of socio-communicative competence of the children of preschool age; the creation of educational potential of the subject's environment of preschool educational institution; involving senior preschool children in the active social-communicative and play activities with children and adults); the essence and structure of the phenomenon «socio-communicative competence of the children of preschool age» has been defined; the notion of the «subject's developmental environment»; the criteria (cognitive, emotional, communicative and interactive), and the levels of the formation of the performance levels (high, medium, low) socio-communicative competence of preschool children in play activities has been characterized; the model and experimental methodology of the formation of socio-communicative competence of preschool children in play activities have been developed and tested.

Keywords: social and communicative competence, play activity, subject's educational environment, pedagogical conditions, children of preschool age.